

70 Years "Angel Kanchev" University of Ruse
70 години Русенски университет „Ангел Кънчев“

ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА СИТУАЦИИТЕ В СМЕСЕНАТА ПО ВЪЗРАСТ ГРУПА В ДЕТСКАТА ГРАДИНА

Юлия Дончева

Русенски университет „Ангел Кънчев“

Резюме. Настоящата публикация коментира и търси отговор на въпроси, поставени от практики – предучилищни педагози, при поредица от дискуссионни срещи, национални и регионални квалификации относно проблемите за възпитание и обучение в условията на смесена възрастова група. Учителите срещат методически трудности при организацията и учебно-техническото осигуряване. Учебните ресурси за „чистите“ възрастови групи (I, II, III и Подготвителна) не са подходящи при работа в дадена педагогическа ситуация в нехомогенна група, с различни учебни помагала. Също така физически и психически е трудно само един учител да работи с четири подгрупи деца в континуума от 3 – 6-годишна възраст.

Keywords: statistic, mixed age groups, kindergarten, challenges, problems

Статистика

Ще започна с т. нар. суха статистика, събрана от две области – Силистра и Разград, и от една община – Русе, за да се онагледят количествено състоянието на проблема относно смесените групи, а именно:

На територията на Силистренска област 85 групи работят със смесени по възраст деца.

В доклад на студентска научна сесия на Русенския университет, 2015 г., Ф. Ямакова изнесе следните данни за разновъзрастовите групи в Разградска област.

В Разградска област със смесени по възрастов признак групи работят общо 66, а с групи по възрастов признак – 24 детски градини.

Община Завет има 6 детски заведения. От тях 5 са целодневни детски градини, едно е обединено детско заведение. Със смесени по възрастов признак групи работят 4 детски заведения.

Община Исперих – 24 детски заведения. От тях със смесени по възрастов признак групи работят 20 детски градини.

Община Кубрат – 17 детски градини (включително и филиалите) със смесени по възрастов признак групи работят 14 детски заведения.

Община Лозница – 9 детски градини. 8 са със смесени възрастови групи, само една целодневна детска градина е с група, в която децата са разпределени по възрастов признак.

Община Самуил е с 8 детски заведения. От тези осем целодневни детски градини (включително и филиалите) със смесени по възрастов признак групи работят общо 7, а с групи по възрастов признак – само едно детско заведение.

Община Разград – 14 на брой детски заведения. От тях със смесени по възрастов признак групи са 13, а с групи, разделени по възраст – само 1 детско заведение (Ямакова, 2014).

По данни от отдел „Образование“ към община Русе само на територията на общината 10 детски градини с общо 24 групи работят със смесени по възраст деца. Седем от тях се намират в град Русе, а другите 3 са в близките села, филиали на основната. Броят на децата е 607 в диапазон 3 – 6-годишни.

Обобщено може да се каже, че много над 50% от детските заведения работят с разновъзрастов състав на децата в диапазон от 3 – 6-годишна възраст. 24 групи от 10 детски заведения (от общо 15) са само в община Русе, 66 (от общо 90) групи – от Разградска област и 85 групи – в област Силистра.

Предизвикателства или проблеми?! Идеите за институализиране на предучилищното образование в национален и международен план водят началото си още от периода, в който педагогиката се отделя като самостоятелна наука. В исторически план килийните училища у нас и развитата се след това „взаимна метода“ са пример за вековно прилагане на подобен подход. Хронологически погледнато, в историята на педагогиката образованието и възпитанието на децата първоначално се е осъществявало в рамките на семейството. У нас през 1890 – 1892 г., като учителка в Търново, където преподава и педагогика, Вела Живкова-Благоева пропагандира Фрьобеловия метод за работа в детските училища. По това време пише ръководство за работа в детските градини. Последовател на Фрьобел, тя защитава и прокарва неговите идеи и „дарове“ в България. В статията си „За Фребеловите детски градини (Бавачници)“, публикувана през 1894 г. във вестник „Учител“ I, № 9 – 10, тя акцентира на следните Фрьобелови идеи: за семейството, за възпитателките, за обучението на преподавателските кадри, за обучението и грамотността на родителите и т. н., и т. н. За семейството и възпитателките тя пише следното: „.....Фребел не иска да изтръгне детето от благотворното влияние на семейството, както го обвиняват, а иска такива възпитателки за децата, които притежават високо умствено и нравствено развитие... Съвременното направление на тия заведения носи съвсем семеен характер“ (Благоева, 1894: 452). В детската градина (оттогава досега) се прави всичко възможно за последователното и постепенно хармонично развитие на детето.

Развитие, при което детето е в центъра на вниманието. Личи си дълбочината, компетентността и всеобхватността на знанията, вижданията и убежденията на Вела Благоева относно развитието на малчуганите от предучилищна възраст. За техните нужди и потребности, за родителите (най-вече майките) и институциите. За кадрите – техния качествен подбор, с набор от знания. За Фрьобеловата система и аргументираната ѝ защита в полза на детето и майка му. За физическото възпитание и най-вече за ползата от детските градини, огромната полза за всички. Смело може да се каже, че като последователка на Фрьобел, като педагожка, „надникнала“ в бъдещето, Вела Благоева е Мария Монтесори за България. Подобно на нея тя разработва, бори се и внедрява неговите и своите идеи в предучилищното образование на отминалия XIX век. Идеи, актуални и свежи, идеи, прилагащи се в по-голяма степен и в нашия XXI век. Идеи, близки до съвремението ни и незагубили от блясъка си толкова много години. Внедрявани впоследствие в традиционната ни образователна система, също така чрез Монтесори педагогиката, ТРИЗ педагогиката, Валдорфската детска градина и т.н. „В много западноевропейски страни, САЩ и Австралия голям процент от предучилищните заведения организират смесени възрастови групи, вярвайки в повечето ѝ предимства спрямо хомогенната. Пример за това са и многобройните „Монтесори“ и „Валдорфски“ училища, които са предпочитан избор от много родители“ (Георгиева, 2013). Това са методи, системи, модели, подходи, в чиито идеи са залегнали принципите за индивидуалност, системност, последователност, достъпност, нагледност, спираловидност, житейска актуалност, осмисленост, комуникативност, проблемност, личностноориентиран, интегрален и т.н., необходими за развитието и възпитанието на детето от предучилищна възраст, като цяло и в частност – в смесената група.

По отношение на теоретичните разработки в тази област – разновъзрастовата група в детската градина в България, може да се говори за оскъдни и недостатъчни. Като че ли университетските преподаватели и учени са в дълг към детския учител по тази тема. Според непълно мое проучване състоянието до този момент е следното – през 1984 г. излиза книгата „Насоки за работа в смесена група в детската градина“ към Програмата на проф. Елка Петрова. След това дълги години почти няма публикации по проблема, изключвайки епизодични статии в списанията „Предучилищно възпитание“ и „Дом, дете, детска градина“. През 2001 г. от П. Буюклиев и колектив е издадена „Смесената група в детската градина – проблеми, предизвикателства, перспективи“. През 2005 г. излезе книгата на доц. д-р Е. Събева „Социалновъзпитателни приоритети на смесена възрастова група“. Проф. Д. Гълъбова, в Научни трудове на Русенски университет, том 48, 2009 г., ни запознава с разработения от нея концептуален модел „Приказна математика от 3 до 7 г.“ за педагогическо взаимодействие в смесена разновъзрастова група.

Моделът на Д. Гълъбова е по образователно направление „Математика“, който би могъл да бъде фундамент, базисна основа за разработването, създа-

ването и апробирането на други концептуални образователно-възпитателни модели на педагогическо взаимодействие по останалите образователни направления. „Концептуалният модел отговаря на необходимостта от нов подход към познавателния процес и възпитанието на децата от смесените групи, различен от този в групите с хомогенен състав“ (Гълъбова, 2009). Така например по образователни направления „Социален свят“ и „Природен свят“ може да се консолидират темите на база ядрата и стандартите, залегнали като изискуем минимум от Държавните образователни изисквания за предучилищно възпитание и подготовка.

Важно е да се отбележи и още един факт, а именно, че в почти всички университети в учебните планове за обучение на студентите (бъдещи педагози) от специалността „Предучилищна и начална училищна педагогика“, редовна, задочна и дистанционна форма на обучение, бакалаври и магистри, няма обособена отделна учебна дисциплина (задължителна или избираема), която да дава знания, подготовка (има в отделни дисциплини, но само теоретично, като модели за възпитание) на студентите за работа, за педагогическо взаимодействие във възрастово хетерогенни групи. Дават се основно социални аспекти на взаимодействие, но не и образователни модели. Но тук трябва да се каже, че вероятно липсата им идва и от факта, че Министерството на образованието и науката не регламентира нормативно съществуването на смесения тип възрастова група.

Няма да е коректно, ако не се посочат и част от предимствата и недостатъците при работата в тези групи.

Предимства при работа със смесена група. Някои от вече споменатите образователни концепции са изградени на принципа на съвместно възпитание на деца във възрастов диапазон 0 – 3 и 3 – 6 години. Преимуществото е, че този подход е полезен както за по-малките, които по метода на подражанието се учат от по-големите, така и за големите, у които се възпитава отношение на грижа, помощ, емпатийност. Друго предимство е възможността по-малките деца да не бъдат отделени от братчетата и сестричетата си.

П. Буюклиев и колектив са описали тези плюсове по следния начин: „В процеса на ориентиране на децата в природната и обществената среда смесените групи не затрудняват, а напротив – благоприятстват и гарантират ефективността на процеса. Различният възрастов състав позволява в голяма степен да се повишават постиженията в групата чрез възможно компенсиране на грешките на по-малките от по-големите деца. Чрез подражанието, като водещ мотив, малките деца проявяват повече усилия за преодоляване на интелектуални трудности. Чрез действието на фактора съревнование се повишава индивидуалната работоспособност и готовността за постижение. Малките желаят да бъдат като големите, а големите – да се изият и да получат признание и

уважение като по-знаещи и можещи. Стремещът към самоизява и уважение ги мотивира да се стараят, да бъдат по-отговорни и по-активни (инициативни) в познавателната дейност. Процесът на ориентиране в природата и обществото включва възприемане, разбиране и осмисляне на причините и закономерностите, действащи в околната среда. Този процес, изискващ надграждане, допълване и усъвършенстване, може да се развие особено успешно в смесените групи по вече споменатите причини, но и чрез координиране и съгласуване на съвместните и индивидуалните сили и възможности за получаване и обогатяване на информация от различните по възраст деца“ (Буюклиев, 2001: 43).

Участието на дете в хетерогенна група има полифункционално въздействие върху самото него – то усвоява по-бързо и неусетно знания, умения и навици от по-големите деца, изгражда социалните си умения за общуване както с по-големите, така и с по-малките. Утвърждава свое място и социалната си идентификация в групата. Активно си изработва език за общуване с различни по възраст деца. Усвоява различни ролеви позиции – тази на момчето или на момичето, на по-малък за големите и на-голям за по-малките от него. Това са изключително важни социални умения, необходими за адаптирането на детето в училище, а и в живота по-нататък, които трудно биха били усвоени в хомогенните групи. Всъщност точно това са уменията, т. нар. емоционална интелигентност, които са необходими за правилната подготовка за училище, а не толкова да се научи да чете и пише. Тоест не трупане на информация (да ги учим), а начин за боравене с нея, компетенции, да ги възпитаваме чрез ученето.

Развиващ ефект върху възпитанието и обучението в такава среда има и за следните групи деца – със специални образователни потребности, деца от различни етнически групи, билингви (неговорещи български език до приемането си в детското заведение), защото хетерогенната образователна среда действа развиващо. Подобен контакт е силно позитивен при изграждане на говорните и комуникативните умения, за адаптацията и социализацията им. Социализацията е друг клас психологически, социално-психологически и възпитателно-образователен аспект. Приспособяването към социалната среда изисква постоянен контакт с конкретната действителност и активно участие в житейските ситуации. Социалните взаимоотношения са тясно свързани с когнитивните процеси, с познавателната култура на децата. Познавателните интереси са всъщност компонент и на познавателната, и на социалната култура. Те имат пряко отношение към социализацията на детето, формирането и развитието на познавателните интереси води до социализиране. Развитието на детската индивидуалност се реализира чрез средата, в която живее детето. Тя (средата) е фактор за личностното развитие и формиране на човека, неговото естествено условие за съществуване. *Социализацията* на личността (на детето) се осъществява чрез фазите на адаптиране – приспособяване към околния свят, индивидуализиране – всеки сам, по своему приема света около

себе си и фазата на интегриране (която е най-важна), а именно човек (детето) да намери своето комфортно място „тук и сега“.

Позитивите за налице, но за жалост предучилищните заведения, които организират педагогическия процес във възрастово хетерогенни групи по свой избор в България, са главно частни детски градини.

Недостатъци при работа със смесени по възрастов признак групи. Много трудно е да се организира работа в група с над двадесет деца на различна възраст, с един учител, която (дейност) задължително, по регламент, трябва и да отговаря на изискванията на ДОО (Наредба № 4 от 18. 09. 2000 г. изм. и доп., бр. 70 от 26. 08. 2005 г.). За три- и четиригодишните деца няма осигурени безплатни учебни помагала. Липсва програма за работа в смесена по възраст група. Налице е недостиг на дидактични материали, които да осигурят индивидуална работа на децата от всички възрасти според техните предпочитания и интереси. Вниманието на малките деца се изчерпва бързо и започват да сучат, докато по-големите изпълняват поставените им задачи.

Децата притежават определен познавателен и социален опит. При различните деца той има субективно измерение, зависещо от условията на социалния живот на детето и от активността на житейското му общуване със социални и природни обекти. С този свой индивидуално формиран опит всяко дете „влиза“ в разработването на дадената тема. Учителят трябва да е ориентиран в характеристиката на наличния познавателен и социален опит на своите деца, за да формулира правилно обхвата на знания и компетентности и да определи правилното съдържателно структуриране на темата. Познавателните интереси оказват изключително влияние върху формирането на цялостното психично развитие на децата от предучилищна възраст. В тази възраст се създават предпоставките за формиране на устойчиви познавателни интереси. Те са толкова по-устойчиви, колкото е по-разнообразно познавателното съдържание в съответната ситуация. При 5 – 7-годишните говорим не за качества на ума, като *локализация* (от английски *locale* – място, на което нещо се случва или намира), *диференциация* (от лат. *diferentia* – разлика, различие), което означава разделяне, разграничаване, различаване, нееднаквост, разновидност и нейното продуциране, разфункционалиране, движение от еднородност към нееднородност, и *устойчивост* (или стабилност) – свойството на дадена система да запазва основните си характеристики при относително малка промяна на даден параметър, на интересите, а по-скоро за възпитаване на наблюдателност и любознателност като качества на ума. *При активизиране и поддържане на подходяща ситуация интересът се проявява.* Такава атрактивна всекидневна работа не е по силите само на един учител без необходимите ресурси.

Още нещо, за смесените групи в литературното и най-вече виртуално пространство (Internet) се среща терминът „Алтернативни модели на грижа за децата“, където се прави уговорката, че в моменти, когато заниманията

изискват разделение по възрасти, способности и интереси, децата се разделят на групи или в отделни помещения, за да се концентрират върху конкретната задача, подходяща за тяхната възрастова група. В масовите детски градини това е напълно невъзможно, имайки предвид, че детският учител работи сам с над двадесет деца.

Макар да е по-добрият модел за социално общуване и възпитание, близо до семейната среда, трудно се осъществява на практика образователното взаимодействие в алтернативната педагогика и свободно възпитание на детето. Няма методически разработки, няма дидактичен модел, улесняващ учителя да работи едновременно с всичките деца по едни и същи игрови, но с различни (съобразени с възрастта, а защо не и с индивидуалния темп на развитие) познавателни задачи. В тази връзка Д. Гълъбова казва следното: „Една от големите трудности е свързана с различното образователно съдържание за всяка възрастова подгрупа в задължителните педагогически ситуации. Ако в смесената група има четири (или три до две) подгрупи деца, то учителят трябва за изгради дидактична система за едновременно овладяване на знания и развиване на умения за опознаване на обекти и отношения от деца, които са на различна възраст и с различни възприемателни възможности“ (Гълъбова, 2009).

Заклучение

„Доброто ръководене на взаимодействията на децата от различни възрасти съдейства за формирането на активна стратегия на поведение в природата и обществото. Осигуряването на повече свобода, инициатива в този процес се благоприятства от участието на по-големи деца, имащи повече умения и знания. Затова съществуването на смесените групи не трябва да се разглежда като неизбежен и принудителен начин да се подсигури капацитетът на групата, а като важен принцип на ефективно развиващ се педагогически процес“ (Буюклиев, 2001: 55). Целта на предучилищната педагогика, на детските учители е да подготвят детето в социален и емоционален план, за да се развива безпроблемно в сложната социална система на училището, а от там – и в реалния живот. Имайки изградени социални и емоционални знания, умения, компетенции, поведение/действие, интелигентност, то (детето, а след това и като възрастен) ще има силите, мотиви, увереността, че ще се справи с всички видове активности и сфери в живота си – учебна, спортна, емоционална и т.н. На практиката са необходими работещи възпитателни и образователни модели, основани на научна теория и съвременни идеи.

Необходимо е да има диференциране на знанията, преодоляване на дискомфорта при организацията на работата. Тези проблеми са ясни и за теоретиките – различното образователно съдържание се размесва, образователните теми са разнородни, възрастовите и психологическите особености

на децата са специфични и уникални и т.н. От тук следва, че е необходимо да бъде разработена и апробирана програма, цялостен концептуален методичен, дидактичен и практически (Книга за учителя с оперативни материали и дидактични материали за децата), Модел за всички образователни направления за работа с деца от четири възрастови подгрупи на смесената по възраст група. Защото е факт, абсолютна реалност, че смесените групи в България се увеличават, като досега, ако са били само в рамките на малките населени места, сега те са в градовете не само във филиалите на детските градини и обединени детски заведения. В България много колеги работят с такъв тип групи по принуда (социални, демографски и финансови проблеми). Този проблем почти не се дискутира в теорията у нас, а практиката се справя благодарение на ерудираните учители. Европейските образователни модели доказват, че работата в смесена група е по-добрият възпитателен модел, но да кажем още веднъж, че това се случва чрез подкрепата на помощник-учител и с богат материал – както за децата (оперативен), така и за учителя (дидактичен). Необходимо е да има образователно-възпитателни модели, съобразени с различните условия, с различните възрастови структури и с различните педагогически подходи и методи – разбира се, на базата на националните програми на МОН, определящи образователните стандарти (знания, умения, отношения) за всяко българско дете, независимо в каква организационна форма е обхванато (хомогенна „едновъзрастова“ или нехомогенна „разновъзрастова“).

ЛИТЕРАТУРА

- Благоева, В. (1894). За Фребеловите детски градини (Бавачници). *Учител*, 9 – 10.
- Буюклиев, П. и колектив. (2001). *Смесената група в детската градина – проблеми, предизвикателства, перспективи*. Бургас.
- Георгиева, Г. (2013). Организация на работата по математика в смесена възрастова група. Примерно разпределение на целите по ядро „Равнинни фигури и форми“. В: *Научни трудове на Русенски университет*, том 52, серия 6.
- Гълъбова, Д. (2009). Концептуален модел „Приказна математика от 3 до 7 г.“ за педагогическо взаимодействие в смесена разновъзрастова група. В: *Научни трудове на Русенски университет*, том 48.
- Ямакова, Ф. (2014). Смесените възрастови групи в детските заведения от Разградска област – проекции, проблеми и предимства. В: *Сборник с доклади от студентска научна сесия СНС' 14*, Русенски университет „Ангел Кънчев“.

REFERENCES

- Blagoeva, V. (1894). Za Frebelovite detski gradini (Bavachnitsi). *Uchitel*, 9 – 10.
- Buyukliev, P. i kolektiv. (2001). *Smesenata grupa v detskata gradina – problemi, predizvikatelstva, perspektivi*. Burgas.
- Georgieva, G. (2013). Organizatsiya na rabotata po matematika v smesena vazrastova grupa. Primerno razpredelenie na tselite po yadro „Ravnnini figuri i formi“. V: *Nauchni trudove na Rusenski universitet*, tom 52, seriya 6.
- Galabova, D. (2009). Kontseptualen model “Prikazna matematika ot 3 do 7 g.” za pedagogicheskoto vzaimodeystvie v smesena raznovazrastova grupa. V: *Nauchni trudove na Rusenski universitet*, tom 48.
- Yamakova, F. (2014). Smesenite vazrastovi grupi v detskite zavedeniya ot Razgradska oblast – proektsii, problemi i predimstva. V: *Sbornik s dokladi ot studentska nauchna sesiya SNS'14*, Rusenski universitet „Angel Kanchev“.

THEORETICAL AND APPLIED CHALLENGES AND PROBLEMS IN SITUATION REALIZATION IN A MIXED-AGE GROUP IN THE KINDERGARTEN

Abstract. The present report comments on and seeks answers to questions concerning education and training issues in a mixed-age group posed by practitioners – preschool teachers in a series of discussion meetings, national and regional teacher training courses. Teachers have methodological difficulties in organization and training and technical provision. Learning resources for “pure” age groups (I, II, III and Preparatory) are not suitable when working in a given teaching situation in a non-homogeneous group with different textbooks. It is also physically and mentally difficult for just one teacher to work with four subgroups of children aged 3 – 6.

✉ **Dr. Julia Doncheva, Assist. Prof.**
Dept. of Pedagogy, Psychology and History
Faculty of Natural Sciences and Education
„Angel Kanchev” University of Ruse
Ruse, Bulgaria
E-mail: jdoncheva@uni-ruse.bg